

ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА
АННА КОМНИНА

chitanka.info

„Протостратор Михаил беше кой се славеше по ум и надминаваше с хубостта и височината на тялото си не само своите съвременници, но и всички хора, които някога са живели. Всички, които са го виждали, са се учудвали. Той бе човек ненадминат, способен да предскаже бъдещето, да открива настоящето и да обръща в дело своите наблюдения.“

„Мария, майка на августата Ирина, моя родителка, дотолкова привличала със своята красота и стройност на телесните части и членове, че нито една жена по онова време не се бе явила по-красива от нея. Родът ѝ беше от България.“

Анна Комнина
(Алексиада кн, II, гл. 6)

„Мария Дука привличаше с външната си хубост и вътрешна красота, блестеше със знатността на рода си, добродетелната си чистота и приятния нрав.“

Никифор Вриений
(записки стр, 106)

Дъщерята на византийския император Алексей I Комнин пътуваше, придружена от многобройна свита, за България.

По онова време, в края на XI век, под България се разбираше само западната половина на подчиненото от ромеите българско царство: от Белград и Скопие до Драч, Охрид и Солун, а източната половина се наричаше „Поддунавие“. Западната се управляваше от наместник на императора. През 1088 година наместник в Охрид беше зетят на Алексей Комнин — хубавецът Никифор Вриений, за когото съвременниците казваха, че изпъквал сред другите младежи, както розата и кринът ухаят между тръните.

Когато Анна, любимото първородно чедо на византийския император, навърши дванадесет години, родителите ѝ я обявиха за връстна девица, дадоха ѝ моминска премяна и от този ден нататък роби и евнуси почнаха да следят стъпките ѝ в Гинекея.

Сега, вече петнадесетгодишна, младата невеста на регента бързаше да настигне съпруга си, който от четири месеца бе приел наместничеството в оная далечна и непозната земя, пълна с омразни, непокорни и надменни роби. Но дори и радостта на близкото свиждане с любимия мъж не можеше да накара Анна да забрави горчивината от раздялата с Константинопол, с всичко, към което се стремеше сърцето ѝ: философия, музика, поезия. Защото дебелият ръкопис на Магнаура нямаха тайна за мъдрата Анна Комнина: вечно бдящият ѝ дух приемаше с поразителна лекота изкуството на реториката, диалозите на Платона и висшата наука на математиката, мъдростта на Аристотеля, стиха на Омира и постиженията на астрологията. Ала с още по-удивителна яснота тя проникваше в сложните възли на политиката и държавната власт, вещаеше бъдните дни и разкриваше тайните на века си.

И сега тя знаеше, че баща ѝ разчита много на добротата и мъдростта на Вриений и на ловкостта на дъщеря си, които може би щяха да спечелят най-сетне сърцата на българите.

Каква трудна и неприятна задача, когато заради нея си напуснал единствената на света хубост на Златния рог, когато си се разделил с игрите на Хиподрома, увлечението на библиотеките на Магнаура и величествената, лъх на службите в Света София, за да отидеш да живееш между хора, които дъхат на овча кожа, вечно недоволни и затворени в себе си, непреклонни и недоверчиви.

Анна въздъхна, потърси глава, свила недоволно черните си, хубави извити вежди, и погледна през прозорчето на кочията. Селяните спокойно наточваха косите си, след това размахваха лъскавото и остро желязо в еднообразно и равно движение, обръщайки от време на време очи към облаците прах, които се дигаха по друма. Понякога те вдигаха десница над вежди, за да се завардят от жарката бяла светлина и равнодушно наблюдаваха пъстрото шествие, съставено от дванадесет кочии и двесте тежко обръжени конника, облечени в скъпи туники от зелен паволок. Тук-таме само притичваха деца, следвани от сърдити овчарски кучета, подаваха свенливо китки полско цвете и дълго

разглеждаха учудени оставената в ръката им златица, която богато нагиздената знатна госпожа им подаваше, галейки ги нежно по главите. Севастите поднасяха пред градските порти хляб и сол по стар местен обичай. Народът се трупаше отстрани, мълчалив, хладен, без викове на възторг и гореща възхвала.

Свикнала на обожанието на ромеите в Царския град, Анна се чувствуваше дълбоко оскърбена. Как можеха да се смирят такива сурови и навъсени люде, които ни със злато, ни с изкусно стъкмена усмивка можеха да бъдат привлечени? И Порфирородната свиваше презрително уста и все по-често скъсяваше престоите, бързаше по-скоро, да зърне приветливо усмихнатото лице на съпруга си. Все по-често бичът плющеше по изпотените гърбове на конете, които хапеха неспокойно юздата си, от която течеше гъста пяна.

Някакво чудно, неизпитвано до тогава вълнение измъчваше младата невеста. Радост ли, гняв ли, и тя не можеше да разбере, ала често ръцете ѝ се свиваха в тревожно нетърпение, храната ѝ опротивя, сънят не досегна клепачите ѝ през кратките пренощувания из странноприемниците.

Никифор Вриений посрещна съпругата си пред вратите на широко Скопие. Румените бузи на Анна станаха още по-червени, когато тя се покланяше пред своя мъж в сложните изисквания на византийския церемониал. Ала необяснимото безпокойство не стихна. Някаква дълбока промяна работеше в нея. Не, българите не бяха това, което бе писал злобният архиепископ Теофилакт в посланията си до императора. Тънкият усет на княгинята долавяше неща, които друг не забелязваше, извънредната ѝ чувствителност проникваше зад видимото и схващаше истинската цена на хората и нещата.

Когато застана пред приказната красота на Охридското езеро, Анна Комнина усети, че дъхът ѝ спира. Забравила изведнъж Босфора и Златния рог, Света София и Хиподрома, тя почувствува как някакво дълбоко спокойствие се разстила в нея, тъй както се чувствува човек, когато се завърне след дълго странствуване под закрилата на родния покрив. Това бе жадувала тъй дълго нейната душа на поет и съзercател. Тази хубост бе бленувала в своите девически унеси, като смътен копнеж, като далечно видение от недосънуван сън.

Там, край това езеро, Анна пожела да прекара живота си, бродейки в ранна утринна около брега, загледана в магьосващата игра

на водите и светлината, когато бистрите талази, в които се оглеждаха снежните върхове на планините,меняха всеки миг багра, ту яснозелена, ту небесносиня, или бледорумена като зората. По цели часове тя можеше да се люлее връз утихналите вълни, изтегната в рибарския члун, заслушана в песните — тъжни и бавни — на българите. Или тя сама вземаше в ръка лирата си и нощем, под обилния сребърен дъжд на месеца, опряла галено лице до рамото на Никифор Вриений, тихо приповтаряше любимите си напеви.

Далеч от церемониите на Златния триклиниум, където всеки ден по два пъти царедворците поднасяха своята почит на Августа и Августата, Анна се освободи от всички цариградски навици, премахна отегчителните задължения и заживя живот тъй, както отдавна бе копняла, обградена с безброй книги, задълбочена в изучаването на древни летописи, или изричайки гласно строфи от любимата си Сафо, или обучавайки се в тайните на реториката, или водейки богословски спорове с учени схимници.

Често тя сама се учудваше как лесно бе забравила Константиновград и колко бързо се бе отчуждила от навиците му.

Веднъж, връщайки се към стария палат на българските царе, в който регентската двойка бе настанила малкия си двор, Анна спря за миг, подаде златица на стария божек, който бе прострял към нея разтреперана десница, казвайки му няколко слова на български. Езикът на покорения народ тя бе научила твърде бързо и го говореше без никакво чуждо произношение. Нещо, което будеше удивление и възхита у людете.

Столетникът дигна чело, отвори уста да рече обичайния благослов, но остана така, загледан втренчено в съпругата на императорския наместник. След това поклати глава, замисли се и каза:

— Бог да те поживи, невесто... Позната ми е тая милостива ръка... Златици съм получавала и от светия цар Давид и от блажения Йоан Владислав... Лицето ти е въздълго, като на скитска девойка, а очите ти са сини като тия на Самуиловия род...

Порфирородната княгиня въздъхна дълбоко и се прибра много замислена в дома си.

Може би Алексий I не подозираше колко по-опасно можеше да бъде другото оръжие. С грубостта и своеволията си предишните регенти бяха отвърнали от себе си сърцата на българите, бяха ги

направили още по-упорити и люти. Сега пък добрината на Вриений и мъдростта на Анна бяха станали по-опасни от суровостта на предшествениците им.

Българите престанаха да роптаят.

С обич те разгръщаха душата си за благородния наместник, който събираше излишъците на богатите и ги раздаваше на сиромасите, който закриляше като баща сираци и вдовици, застъпваше се пред грабителите в полза на неоправданите, прекланяше се пред църковните санове, защото ги смяташе по-горни от себе си, поради силата, която им даваше помазването на Светия дух.

С почуда те разправяха за скромния живот на Вриений и жена му, които се хранеха с най-просто ядене, употребявано на всяка българска трапеза, които носеха одежди от коприна и аксамит само в тържествени празници, докато обикновено Никифор се обличаше в черно и теменужено, а жена му обичаше единствено гълъбовия цвят, бистър като очите ѝ, тъй сходен с водите на Охридското езеро, утихнали в слънчев покой.

С предана обич мъжете почнаха да се покоряват на повелите на регента, а жените целуваха ръка на благородната му съпруга, която тъй силно напомняше с походката, гласа и с дарбите си оня род, който бе построил дворците и църквите край Преспа и Охрид. И все по-често пред гроба на свети Климент почнаха да се издигат топли молитви, край манастира свети Наум да се зачуват смели благословии:

Възвърнете славата на старопрестолния Охрид! Възобновете българското царство, ти, Никифоре, и ти Анно, Владиславова унуко...

Разнесоха се тайни мълви за бунт и непокорство, за свобода и независима държава, докато император Алексей твърде скоро се видя принуден да изпрати на зетя си послание: незабавно да се върне в Царския град.

През една късна лятна вечер конски тропот спря пред мълчаливите порти на древна обител. Трепнаха кървавите пламъци на борините в мрачевината. Изсъскаха тежки коприни. Зашъпнаха сподавени гласове.

Една дребничка и пъргава жена изтича по стълбите нагоре, след това се сведе в дълбоко преклонение пред преподобната игуменка, която някога в света бе носила най-високи звания, дължими на царския ѝ род.

— Майко...

Старата монахиня придвижи полака величествената си висока снага, бавно протегна стройни ръце. Гласът ѝ галеше като любяща, мека длан:

— Анно...

Безпокойство заглуши гърлото ѝ. Никога най-любимата ѝ внучка не бе идвала да я посети в отшелническото ѝ гнездо. Повече привързана към бащината си майка — надменната и властолюбива Анна Даласена, младата княгиня всякога бе изпитвала някакво стеснение, дори отчуждение към майчината си родителка.

— За какво съм ти нужна, чедо?

Светлото море плискаше сънни води в равна безбрежност. В далечината трептяха светлините на Константинопол. Ясна нощ слизаше с топъл дъх над утихналата земя. Нощ за изповеди, за съзерцания. Анна седна край коляното на баба си, облегна глава на скута ѝ:

И неочакван въпрос избликна на устните ѝ:

— Разправи ми нещо за своя дядо, за цар Йоан Владислав...

Монахинята трепна. Сведе клепачи. Скръсти ръце.

— Ти помниш ли го, майко?

Тихо, сякаш премрежен със сълзи, прозвуча гласът на старата жена.

— Той е паднал убит, когато аз още не съм била родена... Неговият син Троян, моят баща, често ми е разправял за него. В бой за свободата на родината си е загинал Йоан Владислав, последният български цар...

Мария въздъхна. И сега, след толкова години, макар и вдовица на Андроник Дука, брат на покойния византийски император Константин X, макар и майка на византийската императрица Ирина, тя не забравяше, че е дъщеря на българин и внучка на последния български цар.

И пак зададе горещ въпрос Анна, жадна повече да знае, всичко да научи. Нещо се ломеше в сърцето на гордата византийска княгиня, родена в стая от мрамор с цвета на пурпура. Защото тя откриваше всеки ден в себе си дирите на един род, който дълго време бе свикнала само да ненавижда.

И пак отговори преподобната монахиня. Много избледнели образи възкръснаха, чудни имена прозвучаха, веhti сказания оживяха.

Имена на ханове и боили със странни източни съзвучия: Борис, Пресиан, Докс, Расате, Сондоке. Исбул получаваха християнски звания, взети от Новия и Стария завет: Симеон, Михаил, Гавриил, Яков, Давид, Мойсей, Арон, Венеамин, Петър, Никола...

Кръвта на стария български царски род продължаваше сега да тече в жилите на много византийски князе и княгини. Тяхната красота, тяхната мъдрост, техните дарби възвръщаха силата на изнемоцялата ромейска империя.

— Когато подир смъртта на цар Петровите синове Борис и Роман Преславският род се свърши по мъжко коляно, българският царски венец премина върху преките му наследници, братята Давид, Арон и Самуил...

— Твоят дядо Йоан Владислав чий син беше?

— На Арона.

Анна се замисли.

— Имало ли е в твоя род люде, които да обичат познанието, да съзерцават тайните на битието, да вещаят бъдещето, да вникват в миналото?

Мария Дука леко се усмихна:

— Баща ми често ми е разправял за прословутия Симеонов син, Венеамин. Когато гледам своя син — протостратора Михаил, сякаш виждам жив възкръснал Боян Врачът. Тъй наричаше народът най-малкия син на Симеона.

— Колко ясно ми става всичко сега...

Мария Дука погали внучката си по главата.

— Да, чедо. И ти наследи дарбите на моята българска кръв. И ти виждаш, чуваш, разбираш повече от обикновените люде. Това е най-скъпото наследство, което съм ти донесла...

Бяло море се разстиляше, огряно от месеца, като безкрайно огледало.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.